

УДК 330.101.541; 331.5.024.5

В. В. Онікієнко, *д-р екон. наук, професор*
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В. Птухи НАН України

ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС У СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано особливості та наслідки реформування соціально-економічної системи України, вплив промислового комплексу на перебіг трансформаційних процесів, обґрунтовано необхідність та напрями модернізації економіки, головними з яких визначено перехід на інноваційну модель розвитку та соціалізацію ринку праці.

Ключові слова: макроекономічні процеси, трансформація, модернізація, промисловий комплекс, інвестиції, інновації, інноваційна модель розвитку, зайнятість, соціалізація ринку праці.

Постановка проблеми. Перехід України до соціально орієнтованої ринкової економіки супроводжується складними трансформаціями у всіх сферах суспільного буття, визначальними серед яких є соціальні, економічні, інституціональні, ментальні. Стратегічними цілями цих трансформацій виступають модернізація економіки на засадах інноваційної моделі розвитку та високий рівень життя населення і розвиток особистості. Однак результати реформування через складність, суперечливість, непослідовність та фрагментарність його здійснення, багатоаспектність впливу ендогенних та екзогенних факторів далекі від означених цілей. Зокрема, соціальна складова суспільного розвитку не є його пріоритетом в Україні, а розвиток економіки відбувається на засадах звуженого відтворення, наслідком чого є надзвичайно низькі соціальні стандарти і надмірна диференціація доходів населення. Промисловий комплекс, який разом з науковими дослідженнями і розробками справляв би позитивний вплив на техніко-технологічний розвиток інших сфер економічної діяльності, забезпечував споживчий попит населення, стимулюючи динаміку макроекономічних процесів, перебуває в занепаді. Тому дослідження та оцінка процесів трансформації соціально-економічної системи України, місця і ролі в них промислового комплексу є актуальними.

Аналіз досліджень та публікацій. Надзвичайна важливість проблем трансформації соціально-економічної системи України на ринкових засадах, практичне втілення реформ зумовлюють те, що вони стали предметом до-

слідження багатьох вчених різних галузей науки. При цьому спеціальними дослідженнями стають окремі сторони, аспекти, питання соціального, економічного, політичного розвитку, сфери і види економічної діяльності, інституціональні зміни тощо. У контексті досліджуваної проблеми найбільший внесок здійснили такі вчені, як А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, І. Ф. Гнибіденко, О.А. Грішнова, Л.В. Дейнеко, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, М.В. Семикіна, І.Л. Петрова та інші.

Мета дослідження. Метою дослідження є ретроспективна оцінка наслідків макроекономічних трансформацій в Україні, у тому числі в промисловому комплексі, виявлення і обґрунтування напрямів модернізації економіки на засадах інноваційного розвитку, формування адекватної зайнятості на умовах гідної праці.

Виклад основного матеріалу. Побудова в Україні соціально орієнтованої, демократичної держави пов'язана з глибокими трансформаціями соціально-економічної системи – зміною форм власності і соціально-трудових відносин, інституціональних засад і розвитком ринкової інфраструктури, структурними і технологічними зрушеннями в економіці, впровадженням ринкових механізмів господарювання тощо, що забезпечували б поступ і наближення до визначених стратегічних цілей соціально-економічного розвитку, метою якого є людина, її потреби і розвиток. Це означає, що трансформації мали відбуватися системно, синхронно за всіма напрямками, коли кожна складова відтворювального соціально-економічного процесу, виконуючи свої функції, впливала б на перебіг трансформацій в інших сферах і секторах економічної системи. Проблеми трансформацій та економічної динаміки безпосередньо були пов'язані зі змінами інститутів влади і управління, структурними взаємозв'язками в економіці та взаємодією останньої із зовнішнім середовищем.

Особливу роль у трансформаційних процесах покликаний відігравати промисловий комплекс, призначенням якого є задоволення споживчого і виробничого попиту на промислову продукцію та забезпечення техніко-технологічного прогресу інших сфер економіки, що на той час акумулював значні обсяги основних засобів і трудового, зокрема науково-технічного, потенціалу країни.

Кінцевою метою трансформацій як комплексу прогресивних соціальних, економічних, політичних, культурних, аксіологічних, ментальних змін має стати модернізація суспільства. Академік Е. М. Лібанова справедливо вважає, що це мають бути кардинальні зміни чи не всіх інститутів, систем і структур суспільства, які призводять до цілісних системних зрушень. Основними складовими модернізації є модернізація економіки, модернізація держави та модернізація суспільних відносин [3, с. 6, 7].

Аналіз макроекономічних процесів на етапі реформування свідчить про несистемність, фрагментарність, неузгодженість та недостатню продуманість

трансформацій, що проявилось в різкому падінні виробництва, асиметрії розвитку окремих ринків, низьких соціальних стандартах рівня життя та надмірній поляризації доходів населення, деградації трудового потенціалу, деіндустріалізації економіки, формуванні однобокої структури експорту, в якій переважають сировинні ресурси і продукція низького технологічного ступеня обробки, гальмуванні процесів модернізації економіки та переходу її до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.

З лібералізацією господарського життя проявилися такі системні проблеми, як відсутність практики конкурентних відносин та мотивації до підприємницької діяльності; розірвані виробничі цикли; структурні деформації; низькі доходи населення, а головне – низька ефективність суспільної праці.

Зараз є всі підстави вважати, що прийнята і реалізована в Україні модель дешевої робочої сили себе не виправдала і мала негативні наслідки, оскільки призвела до демотивації продуктивної праці, зубожіння більшості населення, звуження споживчого попиту, а отже, скорочення виробництва і вивільнення значної кількості працівників та посилення трудової еміграції. Необґрунтованою можна вважати і жорстку монетарну політику, що здійснювалася з антиінфляційною метою з 1994 р. і призвела до глибокого дефіциту обігових коштів, тривалих невиконаних заробітної плати, кризи платежів в економіці, труднощів з наповненням державного бюджету, гіпертрофованості цін на кредитні ресурси тощо. У 2000 р. рівень монетизації економіки, розрахований як частка грошового агрегату М3 у ВВП, становив усього 19,0%, і лише у 2007 р. внаслідок ремонетизації економіки 2003–2007 рр. він зріс до 55,0%, у 2010 р. – зменшився до 54,6%.

Складність і суперечливість макроекономічних процесів проявилися в тому, що за двадцятирічний період реформування не вдалося перейти до економічного зростання, кінцевою метою якого було б підвищення матеріального добробуту населення та підтримання національної безпеки. Достатньо сказати, що фізичний обсяг ВВП у 2010 р. становив лише 65,9% від рівня 1990 р. [7, с. 30]. У 2011 р. обсяг ВВП у розрахунку на одну особу в Україні становив 6,2 тис. доларів США за паритетом купівельної спроможності, що в 2 рази менше, ніж у Білорусі, у 2,3 разу менше, ніж у Російській Федерації, у 2,9 та 3,3 разу менше, ніж у Польщі та Словаччині – відповідно. Розрив у показниках ВВП на одну особу в Україні і розвинених країнах ЄС, США, Канаді та ін. сягає 5–7 разів.

За таких умов актуалізувалися проблеми ефективності економічного зростання, пов'язані, зокрема, з необхідністю підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг на вітчизняному і світовому ринках, освоєнням нових технологій з метою мінімізації затрат, мотивацією підвищення продуктивності праці тощо. Нагальним невирішеним завданням залишається забезпечення якості економічного зростання, що має характеризуватися посилен-

ням соціальної спрямованості економічного розвитку і виявлятися в підвищенні рівня життя населення, гармонійному розвитку особистості, збільшенні інвестицій в людський капітал, підвищенні частки галузей соціальної інфраструктури і споживчого сектору економіки, соціальній захищеності та підтриманні повної зайнятості населення гідною працею.

Перспективи ефективного розвитку економіки України мають базуватися на забезпеченні стійких позитивних тенденцій ключових макроекономічних індикаторів, а також складових агрегованого попиту і сукупної пропозиції, рівновага яких залежить від поточного стану економіки, впливу зовнішніх факторів та місця нашої країни в глобалізованому економічному просторі.

Останніми роками розвиток макроекономічної ситуації в Україні відбувається на тлі значної залежності від світових цін на енергоносії та сировинні товари, зростання дефіциту поточного рахунку платіжного балансу і збільшення зовнішнього боргу, високої інфляції і зниження рівня конкурентоспроможності українських товарів, відсутності ефективних структурних реформ.

У зв'язку із світовою економічною кризою зменшився попит на світових товарних ринках на традиційну українську продукцію і суттєво скоротився вітчизняний експорт. Неприятлива кон'юнктура на міжнародних фінансових ринках, вплив капіталу з України, посилення недовіри до банківської системи призвели до зменшення ліквідності банківського сектору. Більш жорсткі умови кредитування спричинили зниження економічної та інвестиційної активності. Негативним наслідком стало нарощування кризових явищ в економіці, погіршення макроекономічних показників та показників зовнішньоекономічної діяльності України.

Період соціально-економічних трансформацій в Україні характеризується циклічним розвитком економіки, основними фазами якого були криза (рецесія), депресія (дно), пожвавлення (розширення), піднесення, що відбувається в умовах звуженого економічного зростання. Для оцінки економічної кон'юнктури, під якою розуміють напрям та ступінь змін сукупності показників, що характеризують рівноважний розвиток економіки, використовуються такі показники, як ВВП, рівень безробіття, доходи, продукція промисловості та ін. Залежно від того, як змінюються економічні параметри під час циклу, їх поділяють на проциклічні, контрциклічні, ациклічні.

Проциклічні параметри на фазі піднесення зростають, а на фазі спаду зменшуються (завантаження виробничих потужностей, агрегати грошової маси, рівень цін, прибутку). Контрциклічні показники під час спаду збільшуються, а під час піднесення зменшуються (рівень безробіття, кількість банкрутств, запаси готової продукції). Ациклічні параметри не збігаються з фазами економічного циклу, наприклад, обсяг експорту.

Для оцінки динаміки економічних процесів слід враховувати те, що окремі економічні параметри можуть випереджати, запізнюватися або відповідати настанню того чи іншого циклу. Так, випереджальні параметри досягають максимуму або мінімуму перед наближенням піку піднесення або нижньої точки дна (зміни в запасах, зміни грошової маси тощо). Запізнювальні показники досягають максимуму або мінімуму після піку піднесення або нижньої точки дна (чисельність безробітних, питомі витрати на заробітну плату тощо). Параметрами, що змінюються відповідно до змін економічної активності, є ВВП, рівень інфляції, продукція промисловості і т. ін.). Усе це, а також багатофакторність впливу на економічний розвиток, глобалізаційні процеси, дії підприємців ускладнюють прогнозування економічної кон'юнктури. Проте вивчення тенденцій і характеру циклічності економічного розвитку дозволяє більш обґрунтовано регулювати економічну динаміку країни.

Аналіз показує, що динаміку індексів фізичного обсягу валового внутрішнього продукту протягом 1990–2011 рр. можна вважати "класичною" у тому розумінні, що вона окреслює всі фази економічної ситуації в Україні. Так, період 1990–1995 рр. характеризується як криза; 1996–1999 рр. – як депресія; 2000–2002 рр. – як поживлення і 2003–2007 рр. – як піднесення.

Під впливом світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. в Україні знову наступила криза, що започаткувала нову циклічність у розвитку економіки: 2010–2011 рр. – поживлення; 2012 р. – стабілізація з проявами ознак падіння темпів економічного зростання внаслідок розгортання кризових явищ у світовій економіці.

За період економічного спаду 1991–1999 рр. структурні зрушення в економіці характеризувалися розвитком сфери послуг, ринкової інфраструктури і різким скороченням обсягів і частки промисловості. До критичного рівня знизилась частка машинобудування, легкої промисловості. У 1999 р. порівняно з 1990 р. виробництво продукції машинобудування зменшилося на 64%, легкої промисловості – на 76%. Відбувалося невпинне згортання наукомістких галузей і виробництв з високими технологіями, покликаних забезпечувати формування умов піднесення виробництв у суміжних галузях та поширення ефекту економічного зростання, витіснення витратомісткими галузями (паливно-енергетичний комплекс, чорна та кольорова металургія) виробників продукції кінцевого споживання (легка, харчова промисловість) та наукомістких галузей. Так, частка базових низькотехнологічних галузей за період економічного спаду збільшилася з 17,3% у 1991 р. до 53,7% у 1999 р. [4, с. 116].

Переважаючі виробництва з низькою доданою вартістю продукції зменшувало обігові кошти виробників, а отже, і ресурси для розвитку та інновацій. Оскільки продукція базових галузей належить до категорії первинного попиту, без якої неможлива робота інших галузей, збитки та не-

платежі в них позначилися на стані всієї економіки. Основними чинниками, що призвели до глибинних структурних диспропорцій в період економічного спаду, були:

- низький платоспроможний попит як промислових споживачів, так і населення. Практика списання боргів, поширення неплатежів у промисловості нівелювали роль прибутку як визначального джерела розвитку виробництва у стратегічному вимірі;

- високий рівень монополізації внутрішнього ринку. Значні цінові диспропорції та поширення практики отримання монопольної ренти окремими суб'єктами, наслідком чого було вилучення на їхню користь коштів, необхідних для розвитку інших суб'єктів, призвели до згортання економічного потенціалу, неможливості розвитку інноваційних процесів;

- високий рівень витратності виробництва не лише обумовлював низьку конкурентоспроможність продукції, але в умовах залежності від імпорту енергоносіїв безпосередньо посилював економічну залежність та знижував конкурентоспроможність національної економіки в цілому. За умов слабкості ринкових важелів контролю за діяльністю компаній паливно-енергетичного комплексу монопольне становище останнього призвело до масового відпливу коштів з інших галузей економіки, наростання в ньому "тіньових" процесів, що особливо проявилось в період відновлення економічного зростання. Так, у 1999 р. зростання цін виробників у паливній промисловості становило 29,3% за середнього по промисловості 15,7%, у 2000 р. – 35,3% за середнього 20,8%, у 2005 р. – 40,2% за середнього 16,7%, у 2008 р. – 48,5% за середнього 35,5%, у 2010 р. – 41,0% за середнього 20,9%. Таке прискорене зростання цін у паливно-енергетичному комплексі негативно позначилося на прибутковості вітчизняних товаровиробників.

Зауважимо, що у 2010 р. індекс цін виробників промислової продукції в Україні значно перевищував аналогічний показник більшості розвинених країн ЄС, де він перебував у межах 101,5% (Німеччина) – 108,5% (Норвегія). Порівняно з Білоруссю та Російською Федерацією він також був вищим [7, с. 550–551];

- глибока інвестиційна криза, практична недоступність кредитних ресурсів через рестриктивну грошову політику не дозволяла фінансувати інвестиції позичковими коштами, а низький платоспроможний попит населення перешкоджав здійсненню розширеного відтворення та генеруванню нових інвестиційних ресурсів.

Період економічного пожвавлення і піднесення 2003–2007 рр. засвідчив формування в Україні економічних механізмів, які стимулювали продуктивну діяльність суб'єктів господарювання щодо нарощування обсягів виробництва та господарських зв'язків, підвищення конкурентоспроможності, освоєння нових ринків збуту. Ці механізми зумовлені об'єктивними макроекономічними закономірностями ліберальних економічних реформ, які сформували критич-

ну масу самостійних економічних суб'єктів та середовище їх взаємодії, а також заходами державної політики, спрямованими на створення відповідних умов для діяльності цих суб'єктів. Разом з тим макроекономічний аналіз показав, що провідну роль у комплексі факторів економічного піднесення зіграв зовнішній фактор у вигляді випереджального зростання обсягів експорту.

За даними Державної служби статистики України, у 2000–2007 рр. ВВП зріс на 37,7%, основні засоби в економіці – на 17,3%, обсяги промислового виробництва – на 64,1%, а експорт товарів і послуг – у 2,1 разу.

Значне випередження темпів зростання експорту порівняно з темпами приросту ВВП та промислового виробництва засвідчує суттєве посилення цього чинника економічної динаміки в цей період.

Однак експортна модель зростання не була зорієнтована на поширення ефекту економічного пожвавлення на інші галузі та модернізацію моделі конкурентоспроможності національної економіки.

За період 2000–2010 рр. експорт товарів і послуг зріс майже в 3,5 разу, хоча якісних зрушень у його структурі не відбулося, оскільки основними товарними групами залишаються сировинні ресурси та продукція низького ступеня обробки, а отже, з низькою доданою вартістю. Водночас посилилась імпортна залежність України не лише щодо енергоносіїв та продукції машинобудування, але і щодо товарів споживчого сектору. За цей період імпорт збільшився майже в 4,4 разу. Починаючи з 2006 р. імпорт стабільно перевищує експорт, і в 2010 р. він становив 53,0% ВВП [7, с. 252, 36].

Фізичний обсяг ВВП порівняно з обсягами його в 1990 р. збільшився з 43,2% у 2000 р. до 72,6% у 2007 р. У 2008 р. через світову фінансово-економічну кризу темп приросту ВВП знизився до 2,3% проти 7,9% у 2007 р., що забезпечило зростання його обсягу до рівня 74,2% відносно 1990 р. Це, власне, був найвищий показник фізичного обсягу ВВП за період реформ. У 2009 р. відбулося падіння ВВП на 14,8% порівняно з 2008 р., у зв'язку з чим обсяг його склав 63,3% від рівня 1990 р. [7, с. 30]. Наступні роки можна характеризувати як період деякого пожвавлення в економіці – річний приріст ВВП у 2010 р. становив 4,2%, а в 2011 р. 5,2%.

Нова хвиля глобальної фінансово-економічної кризи, що розгортається, безумовно позначиться на економічному розвитку України. Свідченням цього є сповільнення темпів приросту ВВП у 2012 р.

З динамікою ВВП корелюють валове нагромадження капіталу, інвестиції в основний капітал.

Високий рівень нагромадження капіталу стимулює вдосконалення засобів виробництва, зростання продуктивності праці та обсягів випуску продукції.

Однак, економічна криза, що супроводжувалася нестачею фінансових ресурсів та інвестиційних коштів, стримувала нагромадження капіталу та оновлення основних фондів, що ще більше погіршувало економічну ситуацію.

Розвиток економіки України за період реформування з тривалими циклами кризи і депресії зумовлював низькі темпи та обсяги нагромадження капіталу.

Згідно з даними Державної служби статистики України, обсяги інвестицій в основний капітал по економіці у 2000 р. становили всього 25,2% від рівня 1990 р. Протягом 2001–2005 рр. вони зростали в середньому на рік на 8,7%, що забезпечило інвестування економіки у 2005 р. на рівні 56,8% обсягів інвестицій 1990 р. Під час фази піднесення 2006–2007 рр. обсяги інвестицій в основний капітал зросли до 67,6% у 2006 та 87,7% у 2007 р. відносно рівня 1990 р. У період кризи спостерігається зменшення обсягів інвестицій в основний капітал: у 2008 р. на 2,6% порівняно з 2007 р., у 2009 р. на 41,5% порівняно з 2008 р. В результаті обсяги інвестицій у 2009 р. становили лише 50% від рівня 1990 р.

У 2010 р., незважаючи на економічне поживлення, показники інвестування економіки продемонстрували запізнювальний характер – обсяги інвестицій зменшилися на 0,6% порівняно з 2009 р. [7, с. 202].

У структурі ВВП валове нагромадження основного капіталу за період 2000–2010 рр. характеризувалося закономірними змінами – зростанням його частки з 19,7% у 2000 р. до 27,5% у 2007 р., зниженням у 2008 р. до 26,4% і різким падінням у кризовому 2009 р. до 18,3%. У 2010 р. частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП зросла лише до 19,0%, що ніяк не відповідає вимогам забезпечення точкового зростання економіки на фазі стабілізації і піднесення [7, с. 36].

Розрахунки показують, що розподіл інвестицій в основний капітал за окремими видами економічної діяльності протягом 2001–2010 рр. характеризувався зменшенням їх частки, спрямованої в промисловість, з 41,9% до 34,2% та збільшенням – в операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям з 13,9% до 21,7% (у тому числі на операції з нерухомістю припадало 13,0% та 20,1% – відповідно); в торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів і ресторанів з 5,4% до 8,4%; сільське господарство, мисливство, лісове господарство – з 4,96% до 7,2%. Українська економіка залишається частка інвестицій в інформатизацію, дослідження і розробки (0,4% у 2010 р.).

Інвестування освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги залишалось на рівні 2,7% від загальних обсягів інвестицій в основний капітал по економіці, що не відповідає соціальній спрямованості економічного розвитку та вимогам удосконалення людського капіталу на етапі переходу до інформаційного суспільства.

Слід зазначити, що нагромадження капіталу переважно пов'язане з реалізацією матеріальної частини інвестиційно-інноваційного потенціалу економіки. У сучасних умовах останній має бути посилений за рахунок нагромадження інтелектуального, соціального та інших форм капіталу, активної

реалізації нематеріальної складової основного капіталу, спрямованих на генерацію знань і наукових здобутків, нововведення, підвищення кваліфікації працівників, розвитку інноваційної інфраструктури. Однак частка інвестицій в нематеріальні активи в обсягах основного капіталу по економіці не сягає навіть 1% (у 2010 р. 0,64% проти 0,89% у 2007 р.).

Криза 2008–2009 рр. негативно позначилася на розвитку промисловості, від чого великою мірою залежить розвиток економічного та виробничо-технологічного потенціалу країни. За даними Державної служби статистики України, індекс інвестицій в основний капітал загалом по промисловості становив у 2008 р. 94,7% до попереднього року, в 2009 р. – 67,6% до 2008 р., у 2010 р. – 99,8% до 2009 р. Аналогічні тенденції в обсягах інвестицій в основний капітал мали місце у виробництві харчових продуктів (90,4%, 71,5, 70,7%); виробництві коксу і продуктів нафтоперероблення (73,2%, 75,9%, 92,0%); металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів (73,5%, 57,4%, 68,1%); виробництві неметалевої мінеральної продукції (85,0%, 60,5%, 61,8%); виробництві машин та устаткування (88,1%, 70,5%, 88,3%) [7, с. 207].

Позитивна динаміка індексів промислової продукції за період 2001–2007 рр. змінилась на негативну. У 2008 р. обсяг виробництва промислової продукції порівняно з 2007 р. зменшився на 5,2%, а в 2009 р. порівняно з 2008 р. – на 21,9%. Особливий спад виробництва у 2009 р. мав місце у машинобудуванні (на 44,9%); металургійному виробництві (на 25,2%); легкій промисловості (на 25,8%); виробництві транспортних засобів та устаткування (на 57,9%).

Особливості структури і динаміки інвестиційних процесів, трансформаційні зміни в суспільстві, розвиток ринкових форм господарювання, орієнтація на пріоритетний розвиток сфери послуг позначились на кількісних і якісних параметрах зайнятості населення. Як свідчить статистика, за період 1990–2010 рр., чисельність зайнятого населення в економіці країни скоротилася на 20,3%, а чисельність найманих працівників – майже наполовину (49,1%). Розрахунки показують, що скорочення зайнятості відбувалося за рахунок промисловості, сільського господарства, мисливства та лісового господарства (лише за 2000–2010 рр. на 24,7% та 28,6% – відповідно) [7, с. 354].

Таку динаміку можна було б вважати прогресивною, якби розвиток цих галузей відбувався за рахунок технологічного прогресу і підвищення продуктивності праці, а не за рахунок занепаду і зменшення виробництва продукції кінцевого споживання. Наслідками вивільнення працівників було переміщення їх у сферу послуг. Так, чисельність зайнятих у торгівлі; ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; готелях і ресторанах збільшилась за цей період на 54,8%; зайнятих операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підпри-

емцям – на 41,3%. У результаті ці види діяльності у 2010 р. концентрували 29,5% зайнятого населення. Удвічі зросла зайнятість фінансовою діяльністю. Однак, якщо останнє супроводжувалось підтриманням і розвитком трудового потенціалу, то перші два види діяльності часто призводили до втрати його якісних характеристик.

Орієнтація розподілу і перерозподілу робочих місць не на інноваційні, а на екстенсивні фактори мала своїм наслідком те, що частка працівників найпростіших професій у складі зайнятого населення у 2010 р. становила 24,7%, професіоналів і фахівців – 25,5%, кваліфікованих робітників з інструментом – тільки 11,7% [1, с. 78].

Деградацію трудового потенціалу країни посилювало безробіття та прекарізація зайнятості, тобто поширення нестандартних і нестабільних її форм. Найбільш поширеними формами стали зайнятість без оформлення трудових відносин, аутсорсинг, надомна праця, дистанційна зайнятість, тимчасова, неповна зайнятість та ін. [6, с. 38]. Так, у 2010 р. без оформлення трудових відносин працювали майже 2 млн працівників, а на умовах неповної зайнятості – понад 0,5 млн осіб. Щорічний приріст місткості ринку послуг на умовах дистанційної зайнятості сягає 20–30%. Наявність атипових форм зайнятості ускладнює вирішення багатьох проблем гідної праці.

Однак слід визнати, що основним гальмом забезпечення якісного соціально-економічного розвитку є необґрунтована та неефективна державна політика доходів населення, зорієнтована на модель дешевої робочої сили та низькі соціальні стандарти, наслідками чого стали демотивація продуктивної праці, вплив кваліфікованих кадрів, екстенсивний характер використання виробничих потужностей та недостатнє інвестування у фізичний і людський капітал.

Мінімальна заробітна плата як важливий механізм реалізації соціальної політики держави та побудови моделі оплати праці в Україні не виконує належним чином цю функцію. Законодавчо визначений її рівень не може вважатися достатнім для виконання заробітною платою притаманних їй функцій стимулювання праці, розширеного відтворення робочої сили та підвищення якості життя працівників. Згідно з Європейською соціальною хартією, відношення мінімальної заробітної плати до середньої (за винятком податків) не має бути меншим за 60%, і лише в окремих випадках допустиме його зниження до 50%. В Україні максимальне значення цього показника відмічалось у 2000 р. – 43,5% з подальшою тенденцією до зниження.

Слід акцентувати увагу на надзвичайно низьких абсолютних величинах мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для осіб працездатного віку (як і для інших соціально-демографічних груп населення).

У 2010 р. мінімальна заробітна плата в Україні становила всього 83 євро, в той час як у Люксембурзі – 1642, Бельгії – 1387, Румунії – 153, Болгарії – 123 євро [8].

Незважаючи на це, у структурі собівартості продукції частка оплати праці разом з нарахуваннями на соціальні заходи перебуває в межах 8–12% проти 25–30% у країнах Європейського Союзу, мінімальна ставка оплати праці за 1 годину нижча майже в 17 разів, а середня заробітна плата – у 25 разів.

За розмірами середньомісячної заробітної плати Україна відстає і від деяких країн СНД. За нашими розрахунками, у 2010 р. вона становила 41,1% від рівня середньомісячної заробітної плати в Російській Федерації, 53,7% – Казахстані і 68,2% – Білорусі.

За даними Державної служби статистики України, у 2010 р. питома вага оплати праці найманих працівників у структурі ВВП становила 49,7% (у 2000 р. – 42,3%) проти 55–65% в країнах ЄС, а в структурі доходів населення – 41,7%, тоді як в країнах ЄС вона коливалася від 60% до 65%, що свідчить про ознаки десоціалізації економічного розвитку [7, с. 36, 386]. Тож цілком справедливим є висновок професора А. М. Колота, з яким не можна не погодитись, що домінантою суспільного розвитку має бути його соціальна складова, якій покликана слугувати економіка [6, с. 22–23]. Подолання кризи у сфері праці та соціалізація суспільних відносин, зокрема щодо результатів економічної діяльності, оптимізації інтересів суб'єктів суспільного виробництва, і досягнення на цій основі ефективізації економіки та соціальної справедливості вимагає розробки і реалізації комплексної програми соціально-економічних трансформацій, роль промислового комплексу в якій має значно посилитись.

Однак за період реформ промисловість втрачала свій позитивний вплив на характер макроекономічних процесів, темпи і якість економічного зростання. Частка промисловості в економіці за багатьма показниками за період реформ продемонструвала стабільну тенденцію до зниження (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага промисловості в економіці України за основними макроекономічними показниками у 2000–2010 рр., %*

Показник	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску (в основних цінах)	47,0	48,4	48,0	47,8	46,5	45,3	44,5	40,5	43,5
Валова додана вартість	31,4	30,3	28,5	30,9	31,7	31,2	30,1	26,9	27,6
Основні засоби	34,4	35,3	36,9	35,9	33,5	32,3	24,1	24,9	16,6
Інвестиції в основний капітал	40,6	38,7	37,2	37,6	35,8	34,1	32,9	40,0	34,2
Кількість зайнятого населення	22,8	20,4	20,1	19,7	19,5	19,0	18,5	17,6	17,1
Кількість найманих працівників	27,9	27,5	27,6	27,7	27,1	26,4	25,7	24,6	24,1

* Складено за даними Державної служби статистики України.

Аналіз динаміки наведених показників свідчить про низький технологічний рівень промислового виробництва (частка основних засобів скоротилась у 2,1 разу), переважання низьких технологічних укладів та високу питому вагу проміжного споживання у структурі випуску продукції. Виробляючи 43,5% загального випуску продукції, промисловість продукує лише 27,6% валової доданої вартості.

Зменшення частки зайнятих у промисловості до 17,1% відбувалося переважно за рахунок переробних галузей. Так, чисельність працівників машинобудування за 2000–2010 рр. скоротилась на 46%, зокрема на підприємствах, що виробляють електричне, оптичне, електронне устаткування, – на 47%, на підприємствах, які виробляють транспортні засоби та устаткування, – на 38%. Зауважимо, що в деяких європейських країнах частка зайнятих у промисловості, переважно у переробних галузях, сягає 20–30%.

Відплив висококваліфікованих робітників та фахівців з технічною освітою з промислового сектору, які разом з ученими продукують і реалізують технологічні інновації на виробництві, цілком справедливо можна вважати втратами інтелектуального потенціалу країни внаслідок непослідовних ринкових реформ. Водночас відмічається зростання попиту підприємств на працівників, які не потребують професійної підготовки. У загальній кількості вільних робочих місць їх частка зросла з 6,1% у 2001 р. до 9,9% у 2010 р.

Отже, можна говорити про деформацію попиту на ринку праці, що характеризує орієнтацію роботодавців на використання дешевої робочої сили, несумісну зі стратегією прискореного інноваційного розвитку.

У 2010 р. порівняно з 2009 р. відмічається збільшення інвестицій в основний капітал в легкій промисловості на 21,4%; обробленні деревини та виробництві виробів з деревини, крім меблів, на 24,0%; хімічній і нафтохімічній промисловості на 38,3% (у хімічному виробництві на 53,3%); машинобудуванні на 12,0%, зокрема у виробництві транспортних засобів та устаткування на 42,6% при зменшенні інвестицій у виробництво машин та устаткування на 11,7% [7, с. 207]. В результаті, як показують розрахунки, в структурі інвестицій за видами промислової діяльності протягом 2001–2010 рр. відбулися певні позитивні зрушення. Так, частка переробної промисловості в загальних обсягах інвестицій зросла з 51,9% до 58,5%.

Відповідно зменшилась частка інвестицій у добувну промисловість (з 31,0% до 26,7%) та виробництво і розподілення електроенергії, газу та води (з 17,1% до 14,9%). Однак неприпустимо малою в обсягах інвестицій залишається питома вага машинобудування (7,5%), легкої промисловості (0,8%).

У 2010 р. приріст промислового виробництва порівняно з 2009 р. становив 11,2%, зокрема на підприємствах переробної промисловості – 13,9%, в тому числі у машинобудуванні – 36,1% (у виробництві транспортних засобів та устаткування – 61,9%), хімічній та нафтохімічній промисловості –

22,5% (хімічному виробництві – 26,6%), металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 16,2%. Тож можна вважати, що в розвитку економіки України формуються позитивні тенденції, спрямовані на подолання наслідків фінансово-економічної кризи і перехід до фази економічного зростання.

Відбулися певні зрушення в структурі промислового виробництва, які, проте, вважати прогресивними не доводиться. Структура промислового виробництва поки що не відповідає вимогам соціальної переорієнтації економіки та прискоренню науково-технологічного прогресу. Зокрема, посилилась сировинна спрямованість промислового виробництва, продовжується занепад високотехнологічних та наукоємних галузей. Ми поділяємо висновки багатьох дослідників про те, що зростання вдалося досягти в першу чергу завдяки посиленню експлуатації наявних сировинних і матеріально-технічних ресурсів та використанню застарілих технологій без якісного оновлення виробничого апарату.

За нашими розрахунками, на галузі, що виробляють сировинну продукцію, матеріали та енергетичні ресурси, припадає майже 60,0%, на наукоємні галузі – 18,7%, на соціально орієнтовані галузі – 17,5% від загального обсягу промислового виробництва [4, с. 121].

Недостатні обсяги інвестування основного капіталу зумовлюють активну експлуатацію наявних виробничих потужностей та застарілих технологій, що виявляється у високій матеріаломісткості виробництва. У 2010 р. частка матеріальних витрат у структурі операційних витрат у промисловості становила 64,1% проти 61,5% у 2009 р. Зниження операційних витрат на одиницю реалізованої продукції було досягнуто за рахунок зменшення витрат на амортизацію (з 4,6% до 3,7%) та витрат на оплату праці і відрахування на соціальні заходи (з 13,1% до 11,8%) [7, с. 96–97].

Отже, тенденція не на оновлення виробничих потужностей, а завантаження наявних, недостатньо продуктивних, затримка з їх модернізацією та впровадженням інновацій, зменшення витрат на персонал, який є основним фактором розвитку, закладають передумови відставання промисловості України порівняно з розвинутими країнами. У зв'язку із цим єдиною умовою подальшого розвитку промисловості України повинен стати технологічний прорив на основі інновацій і переходу до інформаційних технологій. Технологічні зміни в промисловості повинні стати визначальним чинником економічної динаміки України. Завдяки впровадженню наукових досягнень, здійсненню на їх основі технологічних перетворень, проведенню інституціональних трансформацій в економіці можна забезпечити перехід до інформаційно-технологічного суспільства.

Ключовим фактором його створення є технологічний уклад п'ятого покоління, основу якого становлять наукоємні галузі і виробництва – комп'ютерні та інформаційні технології, сучасні галузі електротехнічної промисло-

вості і приладобудування, виробництво високотехнологічних побутових приладів, авіаційна і ракетно-космічна галузі, медицина, хіміко-фармацевтична, поліграфічна промисловість. Одночасно необхідно формувати передумови для розвитку шостого технологічного укладу, ядром якого є біотехнології, космічна техніка, тонка хімія.

Однак тенденції технологічного розвитку України набувають негативного характеру, оскільки економіка продовжує розвиватися на застарілій техніко-технологічній базі, а інноваційна діяльність не стала вирішальним фактором її модернізації.

Комплексний аналіз стану інноваційної діяльності в промисловості України свідчить про довготривалу негативну тенденцію у трансфері знань від науки до виробництва.

Кількість промислових підприємств, що займалися впровадженням інновацій, зменшилася з 1491 у 2000 р. до 1217 у 2010 р. Розрахунки показують, що при збільшенні впроваджених нових технологічних процесів на 45,6%, кількість маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологічних процесів зросла лише на 11,4%, а кількість найменувань освоєного виробництва інноваційної продукції зменшилась у 6,4 разу.

Приблизно на такому ж рівні тримались показники освоєного виробництва інноваційної продукції протягом 2006–2010 рр. В останні два роки (2009, 2010) в загальних його обсягах зменшилась частка нових видів техніки – відповідно до 23,9% та 27,5% проти 34,9% у 2007 р. та 31,0% у 2008 р. [7, с. 325].

Важливими показниками інноваційної діяльності є обсяг реалізованої інноваційної продукції та частка в ньому принципово нової продукції для ринку, а також поставленої на експорт. У 2010 р. принципово нова для ринку продукція становила 32,6%, а поставлена на експорт продукція – 40,7%. У 2000 р. аналогічні показники склали, відповідно 31,4% і 24,9%. Тобто можна констатувати певні позитивні зрушення.

Фактичні інноваційні витрати у 2010 р. збільшились у 4,6 разу порівняно з 2000 р. Однак у структурі витрат якісних зрушень не відбулося. Основним напрямом витрат залишається придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 61,0% у 2000 р. і 62,8% у 2010 р. На дослідження і розробки у 2000 р. витрачалося 15,1% коштів, у 2010 р. – 12,4%, а на придбання інших зовнішніх знань – 4,1% та 1,8% – відповідно [7, с. 324].

На нашу думку, надання підприємствами промисловості переваги придбанню машин та обладнання зумовлено економічною ситуацією в країні, яка не сприяє довгостроковим інвестиціям у результати наукових досліджень і спонукає до забезпечення швидкої окупності вкладених коштів.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування у 2010 р. становила 59,4% проти 79,6% у 2000 р. У 2010 р. порівняно з попереднім

періодом зросла частка коштів іноземних інвесторів до 30,0% при зменшенні частки вітчизняних інвесторів до 0,4% проти 2,8% у 2000 р.

Причинами низької інвестиційно-інноваційної активності, на нашу думку, є високий рівень тінізації та деформалізований стан соціально-трудоких відносин, недостатня соціальна відповідальність бізнесу. Саме тому інвестори переважно інвестують у сферу послуг, яка забезпечує швидку віддачу, а не в промисловість, яка потребує довгострокових, часто ризикованих вкладень. Власники великого бізнесу в промисловості значні фінансові ресурси використовують не стільки на модернізацію виробництва та інноваційні проекти, скільки на заходи недобросовісної конкуренції та самозбагачення. Останньому сприяє і відсутність ефективної системи оподаткування прибутку підприємств та прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб.

Слід також звернути увагу на те, що у вітчизняній промисловості фактично відсутнє фінансування інноваційної діяльності з місцевих бюджетів та з позабюджетних інноваційних фондів. Останні широко використовуються у світовій практиці, а до інноваційної діяльності активно залучається місцева влада.

Довготривалий негативний вплив на інноваційний розвиток економіки країни матиме зменшення чисельності працівників, зайнятих інноваційною діяльністю. Лише з 2005 р. по 2009 р. в цілому по економіці їх чисельність зменшилась в 1,4 разу, а в промисловості в 2,1 разу. Крім того, однією з найважливіших перешкод у становленні інноваційної економіки в Україні є обмежені можливості для прояву інноваційної активності найманих працівників, зумовлені нерозвиненістю конкурентного середовища, низьким попитом на інновації на макроекономічному рівні, відсутністю сучасної інноваційної інфраструктури, неефективним стимулюванням інноваційної діяльності [2, с. 149]. У зв'язку із цим нагальною проблемою є підвищення якості підготовки науковців та інженерів, кваліфікованих робітників інноваційної праці, подолання дисбалансу між попитом на них та пропозицією з боку освітянської сфери, яка має оперативно реагувати на зміни в економіці.

Прискорення переходу України до постіндустріального суспільства вимагає не лише виконання "Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки", але і внесення в неї певних корективів, пов'язаних зі збільшенням фінансування науки і науково-дослідних робіт на рівні не менше 2% від ВВП. Японія, наприклад, інвестує у дослідження і розробки 3,4% ВВП. Збільшення інвестицій у технологічний розвиток та випереджальні темпи розвитку пріоритетних галузей забезпечать приріст ВВП за рахунок високотехнологічної продукції, нових знань та інновацій.

Передумовами посилення конкурентних переваг на світових ринках є перехід України до інноваційної моделі розвитку економіки, становлення економіки знань. Основними ознаками інноваційної економіки є використання сучасних інформаційних технологій, комп'ютеризованих систем і розви-

неної інфраструктури; прискорена автоматизація і комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва; розширення внутрішнього ринку споживання інноваційних товарів і послуг; гнучка система випереджальної підготовки та перепідготовки кадрів, оскільки найбільш цінним ресурсом постіндустріального суспільства є людський капітал, а проведення досліджень, організація освіти є пріоритетами в економіці.

Однак повільні зміни структурних параметрів економіки зумовлюють відтворення раніше сформованої недосконалої структури попиту на робочу силу, що суперечить завданням інноваційного розвитку та прискореної трансформації економічної системи. У зв'язку із цим концепція державної соціально-економічної політики та забезпечення стійкого розвитку має ґрунтуватися на інтеграції інноваційно-інвестиційної політики та політики зайнятості, оскільки наявність і якість робочих місць визначають пропорції розподілу робочої сили, рівень доходів та мотиваційну основу ефективності праці. У цих процесах роль промислового комплексу має бути посилена.

З метою досягнення інноваційних цілей розвитку необхідно забезпечити перехід економіки, в першу чергу промисловості, на активну інноваційно орієнтовану модель розвитку. Для цього необхідно:

- створити привабливий інвестиційний клімат, у тому числі і для зарубіжних інвесторів. При цьому акцентувати увагу слід не на дешеву робочу силу, як це має місце зараз і є некоректним стосовно України, що відзначається високим рівнем розвитку людського потенціалу, а на інші компоненти привабливого інвестиційного клімату, які потрібно задіяти (здешевлення енергозатрат, наприклад).

У зв'язку із цим необхідно:

- зменшити і стабілізувати податок на прибуток хоча б у середньостроковій перспективі;
- знизити процентні ставки на кредити для модернізації виробництва і впровадження інноваційних технологій;
- запровадити безпроцентне або низькопроцентне кредитування інноваційних проектів Національним банком України та збільшити його частку на кредитних ринках;
- використовувати прибуток від інноваційних заходів на подальший розвиток науково-дослідних та проектно-конструкторських розробок;
- у промисловому секторі першочерговими завданнями визнати:
 - реструктуризацію підприємств, структурну перебудову на новій індустріальній базі та широкому застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій, реінжиніринг виробничих та допоміжних бізнес-процесів, модифікацію та оновлення асортименту продукції;

- підтримку з боку держави інноваційних та наукоємних проєктів за рахунок пільгового оподаткування та здешевлення кредитів;
- надання податкових пільг і субвенцій підприємствам, які створюють нові високотехнологічні, економічно ефективні робочі місця з гідною оплатою праці;
- звільнення від оподаткування прибутку, отриманого за рахунок високотехнологічної продукції, в тому числі і поставленої на експорт;
- стимулювання подальшого розвитку технопарків;
- використання методу прискореної амортизації;
- створення сприятливих умов для отримання прибутку завдяки модернізації та участі в інноваційних проєктах, відміни пільг і преференцій підприємствам, якщо вони не здійснюють результативних заходів щодо модернізації виробництва;
- законодавчу заборону рейдерських захоплень підприємств, боротьбу з корупцією;
- удосконалення механізму мотивації та стимулювання праці інноваторів, раціоналізаторів, винахідників, авторів нововведень;
- створення умов для поширення ефекту інноваційного розвитку промисловості на інші сфери і види економічної діяльності.

Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки неможливий без кардинальних змін на ринку праці та зайнятості, в основі яких – орієнтація на висококваліфіковану мотивовану робочу силу, інтегровану в систему виробництва.

Наслідками цих змін ми вважаємо:

- модернізацію сукупного ринку праці в напрямі формування інноваційної моделі зайнятості, показниками якої є висока питома вага інноваційної діяльності та когнітаріату в чисельності зайнятих працівників відповідно до розвитку наукоємних та високотехнологічних виробництв;
- ефективну систему освіти та розвиток трудового потенціалу, в основі якої фактор компетентності, що забезпечить швидку реакцію ринку праці на глобальні зміни у виробництві;
- соціалізацію ринку праці, основними ознаками і напрямками якої є:
 - забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення на умовах гідної праці; перерозподіл працівників у сфери і види економічної діяльності, що забезпечують зростання доданої вартості, соціальну переорієнтацію економіки та науково-технологічний прогрес;

- зменшення прекаризації зайнятості за рахунок обмеження нестандартної та нестабільної зайнятості переважно вторинним ринком праці та сегментом периферійної зайнятості на внутрі-фірмових ринках праці;
- досягнення високих стандартів життєвого рівня населення;
- підвищення відповідальності суб'єктів соціально-трудо-вих відносин за результати економічного та соціального розвитку країни.

Для досягнення цих цілей необхідно:

- розробити і впровадити економічно обґрунтовані соціальні стандарти (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата), переглянувши споживчий кошик, що давно вже не відповідає сучасним реаліям, установити співвідношення між мінімальною і середньою заробітною платою, рекомендовані Європейською соціальною хартією та Конвенцією МОП № 131;
- забезпечити формування ринкової ставки заробітної плати на принципах реальної вартості і ціни робочої сили;
- здійснити реформу оплати праці, поклавши в основу методологію справедливого факторного розподілу новоствореної вартості, тобто збільшення частки заробітної плати в собівартості продукції до 25–30% та частки оплати праці найманих працівників у ВВП до 55–60%;
- розробити заходи як щодо зменшення різкої міжгалузевої та галузевої диференціації в оплаті праці працівників, так і щодо мінімізації поляризації доходів населення;
- розширити практику застосування в системах винагороди за працю соціальних компенсаційних пакетів та участі працівників у прибутку, що посилить мотивацію праці;
- в національному законодавстві передбачити застосування галузевих стандартів оплати праці як необхідної передумови соціального діалогу між суб'єктами соціально-трудо-вих відносин;
- сформувати інформаційно-статистичну базу з нестандартної зайнятості та забезпечити її моніторинг;
- запровадити моніторинг дотримання законодавства у сфері праці та соціально-трудо-вих відносин.

Ефективна зайнятість та збільшення доходів населення призведуть до розширення споживчого попиту, що у свою чергу стимулюватиме розвиток вітчизняного виробництва, а отже, зменшать залежність України від імпорту продукції. Наслідком збільшення доходів населення буде також зменшення частки поточного споживання та зростання заощаджень, що розширить фінансову базу інвестування економіки.

Місткість внутрішнього ринку та його подальше розширення слід вважати ключовим фактором розвитку вітчизняного виробництва та важливою потенційною перевагою національної економіки. У зв'язку із цим необхідно різко підняти і налагодити виробництво сучасної техніки, в тому числі для сільського господарства, транспортної інфраструктури, впроваджувати на промислових підприємствах передові технології, які розробляються і використовуються у високотехнологічних секторах (літако-, судно-, танкобудуванні, космічній галузі і т.п.), що сприятиме не лише розширенню експортного потенціалу, але і вдосконаленню структури експорту та зростанню ролі України на світовому ринку.

Актуальним завданням у зв'язку із цим є формування та реалізація комплексної державної стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на основі модернізації всіх складових соціально-економічної системи.

Висновки. Аналіз соціально-економічних трансформацій в Україні свідчить про їх несистемність, фрагментарність, непослідовність, неузгодженість та недостатню продуманість, що проявилось в асиметрії розвитку окремих ринків, різкому спаді виробництва, низьких соціальних стандартах рівня життя населення, надмірній поляризації доходів, деградації трудового потенціалу, деіндустріалізації економіки, формуванні однобокої структури експорту, в якій переважають сировинні ресурси і продукція низького технологічного ступеня обробки, гальмуванні процесів модернізації економіки та переходу її до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.

Основним гальмом у забезпеченні успішного соціально-економічного розвитку є необґрунтована та неефективна політика доходів, зорієнтована на модель дешевої робочої сили та низькі соціальні стандарти. Наслідками її стали демотивація продуктивної праці, відтік кваліфікованих кадрів, екстенсивний характер використання виробничих потужностей та недостатнє інвестування у фізичний і людський капітал. У цьому напрямі діяла і жорстка монетарна політика, що здійснювалася з антиінфляційною метою з 1994 р. та призвела до глибокого дефіциту обігових коштів, тривалих невиплат заробітної плати, кризи платежів в економіці, труднощів наповнення державного бюджету, гіпертрофованості цін на кредитні ресурси тощо.

Аналіз показує, що тенденції технологічного розвитку України набувають негативного характеру, оскільки економіка продовжує розвиватися на застарілій техніко-технологічній базі, а інноваційна діяльність не стала вирішальним фактором її модернізації.

Повільні зміни структурних параметрів економіки зумовлюють відтворення раніше сформованої недосконалої структури попиту на робочу силу, яка суперечить завданням інноваційного розвитку та модернізації соціально-економічної системи.

В умовах глобальних викликів технологічний прорив на основі інновацій і перехід до інформаційних технологій розглядається як стратегічний напрям соціально-економічного розвитку України. Технологічні зміни у промисловості повинні стати визначальним фактором економічної динаміки.

У зв'язку із цим концепція державної соціально-економічної політики та забезпечення стійкого розвитку має ґрунтуватися на інтеграції інноваційно-інвестиційної політики і політики зайнятості, оскільки наявність і якість робочих місць визначають пропорції розподілу робочої сили, рівень доходів та мотиваційну основу ефективності праці.

Перехід економіки, в першу чергу промисловості, на інноваційну модель розвитку зумовить кардинальні зміни на ринку праці і зайнятості, в основі яких орієнтація на висококваліфіковану робочу силу, інтегровану в систему виробництва. Наслідками цих змін мають стати модернізація сукупного ринку праці в напрямі формування інноваційної моделі зайнятості; ефективна система освіти і розвитку трудового потенціалу, в основі якої фактор компетентності, що забезпечить швидку реакцію ринку на зміни у виробництві; соціалізація ринку праці; підвищення соціальної відповідальності суб'єктів соціально-трудова відносин за результати економічного та соціального розвитку країни.

1. Економічна активність населення України 2010 : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2011.
2. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації : [моногр.] / [М. В. Семикіна, С. Р. Пасєка та ін.] ; за наук. ред. д. е. н., проф. М. В. Семикіної. – Черкаси : МАКЛАУТ, 2012. – 320 с.
3. *Лібанова Е. М.* Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 1 (17). – С. 5–22.
4. *Онікієнко В. В.* Промисловий комплекс України: макроекономічна оцінка / В. В. Онікієнко // Укр. соціум. – 2011. – № 1 (36). – С. 113–126.
5. *Оникиєнко В. В.* Общая ответственность бизнеса и государства за эффективное развитие промышленного потенциала Украины как важнейшее условие роста благосостояния нации / В. В. Оникиєнко // Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 т. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Т. 1. – С. 46–60.
6. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: [моногр.] / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д. е. н., проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.

7. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ "Август Трейд", 2011.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.online.ua/206858>

Транслітерований список джерел

1. Ekonomichna aktyvnist' naseleння Ukrai'ny 2010 : stat. zb. – К. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny, 2011. [in Ukrainian]
2. Innovacijna pracja: diagnostyka problem, vazheli aktyvizacii' : [monogr.] / [M.V. Semykina, S.R. Pasjeka ta in.]; za nauk. red. d.e.n., prof. M.V. Semykinoi'. – Cherkasy : MAKLAUT, 2012. – 320 s. [in Ukrainian]
3. Libanova E.M. Social'ni problemy modernizacii' ukrai'ns'koi' ekonomiky / E.M. Libanova // Demografija ta social'na ekonomika. – 2012. – № 1 (17). – S. 5–22.
4. Onikijenko V.V. Promyslovyj kompleks Ukrai'ny: makroekonomichna ocinka / V.V. Onikijenko // Ukr. socium. – 2011. – № 1 (36). – S. 113–126. [in Ukrainian]
5. Onikienko V.V. Obshshaja otvetstvennost' biznesa i gosudarstva za jeffektivnoe razvitie promyshlennogo potencijala Ukrainy kak vazhnejshee uslovie rosta blagosostojanija nacii / V.V. Onikienko // Problema effektivnogo vikoristannja ta profesijno-tehnicnoї pidgotovki kadriv promislovogo sektoru ekonomiki Ukraїni : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. : u 2 t.– К. : RVPS Ukraїni NAN Ukraїni, 2008. – Т. 1. – S. 46–60. [in Russian]
6. Socializacija vidnosyn u sferi praci v konteksti stijkogo rozvytku: [monogr.] / [A.M. Kolot, O.A. Grishnova, O.O. Gerasymenko ta in.] ; za nauk. red. d.e.n., prof. A.M. Kolota. – К. : KNEU, 2010. – 348 s. [in Ukrainian]
7. Statystychnyj shhorichnyk Ukrai'ny za 2010 rik / za red. O.G. Osaulenka. – К. : ТОВ "Август Трейд", 2011. [in Ukrainian]
8. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://news.online.ua/206858>

Отримано 14.11.12

В. В. Оникиєнко, д-р екон. наук, професор

ПРОМЫШЛЕННЫЙ КОМПЛЕКС В СИСТЕМЕ
МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ И ТРАНСФОРМАЦИИ
РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ

В статье проанализированы особенности и последствия реформирования социально-экономической системы Украины, влияние промышленного комплекса на трансформационные процессы; обоснованы необходимость и направления модернизации экономики, главными из которых определены переход на инновационную модель развития и социализация рынка труда.

Ключевые слова: макроэкономические процессы, трансформация, модернизация, промышленный комплекс, инвестиции, инновации, инновационная модель развития, занятость, социализация рынке труда.

V. V. Onikienko, Doctor of Economic Sciences, Professor

INDUSTRIAL COMPLEX IN THE SYSTEM OF MACROECONOMIC
PROCESSES AND TRANSFORMATION OF UKRAINIAN
LABOR MARKET

The article analyzes the peculiarities and consequences of of reforming of socio-economic system of Ukraine, the impact of industrial complex on the course of transformational processes and grounds the necessity and direction of modernization of the economy, the principal of which is determined transition to an innovative model of development and socialization of the labor market.

Key words: macroeconomic processes, transformation, modernization, industrial complex investments, innovations, innovation model of development, employment, socialization of labor market.